

Komentář k obrazu Povolání svatého Matouše od Caravaggia

Když odtamtud šel Ježíš dál,
uviděl v celnici sedět člověka,
který se jmenoval Matouš. A
řekl mu: „Pojď za mnou!“ On
vstal a šel za ním (Mt 9, 9).

21.09.2023

Obraz *Vocazione di San Matteo* (1599
- 1600) od italského mistra
Michelangelo Merisiho da Caravaggio
je vhodným námětem pro teologický

komentář: jak pro slova evangelia, jimiž je inspirován, tak pro svou bohatou symboliku. Barevné kontrasty, typické pro barokní techniku chiaroscuro, výraznost tváří a intenzita pohledů a mnoho dalších drobných detailů okamžitě upoutají divákovu pozornost. Totéž lze říci o některých prvcích nebo předmětech, jejichž význam není na první pohled zřejmý, například velikost slepého okna v horní části obrazu, i když světlo, které scéně dominuje, jím dovnitř neproniká.

Při prvním pohledu na spodní část obrazu - ohraničenou horizontálně vystupujícím parapetem okna – nás upoutá skupina sedmi osob. V horní části zleva doprava vidíme tmavou plochu, okno a vstup světelného paprsku.

V dolní části obrazu je nejprve skupina pěti osob sedících u stolu daňových výběrčích. Naznačuje se

tím, že jejich úkolem je výběr daní nebo že alespoň v tomto oboru spolupracují. Jsou oblečeni ve stylu 15. - 16. století, tedy doby, kdy žil malíř Caravaggio. Druhou skupinu naopak tvoří dvě postavy oblečené do antických tunik, které jsou charakteristické pro Kristovu dobu. Lze tedy říci, že obě skupiny lidí symbolizují různá časová období. Z hlediska kompozice obrazu je linie oddělující současnost od minulosti určena projekcí vertikálního středu okna.

Ve skupině výběrčích nás upoutá především věková různorodost, od nejmladšího k nejstaršímu, která tuto skupinu charakterizuje: chlapec ve žluté a červené, téměř dítě, s upřímným, nevinným pohledem; další chlapec v černobílé, s rysy a postojem dospívajícího člověka; ten v červené a modré jako by už dosáhl určité zralosti; vousatý, zralý muž

uprostřed; a konečně starý muž,
napůl plešatý a krátkozraký.

Pozornost poutají i některé
předměty, které výběrčí nosí nebo
používají: nápadný bílý klobouk s
peřím (druhý je v pološeru), meč,
váček s penězi přivázaný k opasku,
mince a účetní kniha na stole a také
brýle. Jedná se tedy o předměty,
které jsou pro toto řemeslo více či
méně charakteristické.

Není proto těžké vidět v těchto
charakteristikách určitou symboliku.
Máme zde výběrčí daní se všemi
etapami tohoto řemesla (vyučení až
po odchod na odpočinek). Podíváme-
li se na scénu šířeji, vidíme, že tu je
člověk procházející všemi údobími
svého života. Stůl výběrčích a výše
popsané předměty představují svět s
jeho charakteristickými prvky:
krásou a marnivostí, mocí a silou,
penězi a honbou za ziskem a jakousi
touhou po soběstačné moudrosti. Tak

je to i s obyčejným, typickým povoláním: člověk ponořený do starostí světa.

Obě postavy vpravo stojí. Kristus je jasně odlišen svatozáří. Za povšimnutí stojí, že osvětlena je pouze část jeho obličeje - druhá je v polotmě, a pravá, natažená ruka. Pohled vyjadřuje odhodlání a ruka, jejíž gesto je silně sugestivní, naznačuje jak panovačnost, tak jemnost. Nohy, v pološeru stěží znatelné, nejsou ve směru obličeje a ruky, ale téměř kolmo na ně, směrem k východu, v souladu s tím, co říká evangelium: „Když šel po cestě, uviděl muže jménem Matouš“. Levá paže a levá ruka nejsou v polosvětle také téměř vidět a jejich otevřená poloha naznačuje pozvání a přijetí.

Druhou postavu - podle všeobecného mínění - přidal později sám Caravaggio. Téměř zakrývá postavu Krista a můžeme odvážně říci, že je

to svatý Petr – jako pastýř stáda drží v ruce pastýřskou hůl. Byl ustanoven prvním nástupcem Dobrého pastýře podle pověření, které od něho dostal: *Pas moje ovce* (Jn 21,16). Blízkost Kristovi mu dává jistotu, že je jeho učedníkem, stejně jako gesto jeho levé ruky, které jakoby kopíruje gesto Mistrových ruky. Jeho nohy, stejně jako Kristovy, jsou v pohybu, ale nesměřují k východu, nýbrž do nitra scény.

Vzájemná poloha, tonalita barev, gesta a pohyby postav Krista a Petra mají svůj význam. Petrovo tělo téměř úplně zakrývá Krista, za ním zůstává jen Mistrova tvář a ruka. Jeho jednotvárný, unavený vzhled kontrastuje s podobou Krista, který vypadá mladě, plný síly a energie. Postavu Petra můžeme proto interpretovat jako symbol církve: předává Kristova gesta a slova z generace na generaci, i když se jí to ne vždy daří v jejich původní síle a

nádheře, díky křehkosti lidí, kteří tvoří církev. Směr, kterým je jeho postava obrácena ke stolu, potvrzuje jeho poslání: být ve světě, uprostřed lidstva, a hůl, kterou má v ruce, znázorňuje postavení poutníka v dějinách až do konce časů.

Horní část obrazu, na rozdíl od scény zobrazené v dolní části, vyniká jednoduchostí a klidem. Tvoří ji tři prvky: paprsek světla, který vstupuje zprava, slepé okno a prostor naprosté tmy. Jedinou známkou pohybu je paprsek světla do scény vstupující, ale s takovým klidem a jistotou, jakoby se nehýbal. Vztah mezi těmito třemi prvky pochopíme, uvědomíme-li si kontrast typický pro barokní malbu: okno je hranicí mezi světlem a tmou.

Neměli bychom si však nyní položit otázku, zda jednotlivé části obrazu, které mají smysl a význam samy o sobě, netvoří celek, jednotu smyslu,

jako je tomu v každém mistrovském díle? Není například úzká souvislost mezi oknem a Matoušovým povoláním? Odpověď bude zřejmě kladná. Je tu jednota významu a rovněž klíč k pochopení celého obrazu. Tímto klíčem je Kristova podaná ruka. A nyní se dozvíme proč.

Kristova ruka není v geometrickém středu obrazu, ale na dramatickém rozcestí scény. Zde se sbíhá linie, která spojuje pohled Krista a celníka sedícího uprostřed stolu; průmět vertikálního středu okna, který, jak již bylo řečeno, tvoří časovou hranici scény: skupina celníků vlevo v přítomnosti, Kristus a Petr vpravo v minulosti; a za třetí úhlopříčka tvořená paprskem světla, který jakoby určoval směr Kristovy ruky.

Gesto Kristovy ruky je zcela unikátní a musí si ho všimnout každý, kdo zná římské umění té doby a prostory

Vatikánu. Připomíná scénu stvoření, kterou namaloval Michelangelo Buonarroti na stropě Sixtinské kaple. Kristova pravá ruka je zrcadlovou kopií Adamovy levé ruky. Proto lze říci, že Kristus je zobrazen jako nový Adam: *Kvůli provinění jednoho ovšem celé množství propadlo smrti. Ale ještě tím hojněji se celému množství lidí dostalo Boží přízně a milostivého daru prostřednictvím jednoho člověka, Ježíše Krista* (Řím 5,15). Je proto zřejmé, že povolání je milost úzce spojená se stvořením každého člověka, neboť dává smysl jeho existenci. Ale protože je to právě Kristova pravice a protože Kristus má nejen lidskou přirozenost Adama, ale také božskou přirozenost Boha Otce, je tato ruka obrazem všemohoucí moci a vůle Otce: prstem Božím.

Na druhou stranu slepé, neprůhledné a jednoduché okno svou funkci propouštět světlo na

scénu neplní. Jeho funkce je symbolická a s ohledem na jeho rozměry velmi důležitá. Skrývá v sobě něco, co obvykle zůstává nepovšimnuto a dokonce opovrhováno: kříž. V kontextu obrazu jej lze interpretovat jako Kristův kříž. Stojí vysoko nad Mistrovou rukou, je znamením křesťana a místem, kde Kristus naplňuje své vlastní povolání: dává svůj život za spásu světa. Kříž je životní cestou pro ty, kdo přijali své povolání a chtějí být Kristovými učedníky: *Kdo chce jít za mnou, zapře sám sebe, vezme svůj kříž a následuje mě!* (Mt 16,24). Nezemřel na něm jen Kristus, ale také Petr a Matouš. Oba tak podali důkaz své věrnosti jako Kristovi učedníci a završili tak své povolání.

Kříž, který v kompozici obrazu tvoří hranici mezi světlem a tmou, je symbolem nástroje, který podává řešení věčnému protikladu dobra a

zla, pravdy a lži a v případě povolání protikladu nerozhodnosti a rozhodnutím se pro víru.

Nakonec tu je otázka, kdo z pěti výběrčích daní je Matouš. Soudobí kritici pochybují o tom, že je to ten s plnovousem uprostřed, na kterého se přirozeně pohled pozorovatele upírá.

Máme tu společný prvek charakterizující každou ze sedmi postav scény: pohled. V tiché komunikaci mezi postavami dominuje intenzivní hra pohledů naplňující daný okamžik dramatickým napětím. Dva výběrčí vlevo upírají svůj pohled na peníze na stole, jsou jimi zcela pohlceni a ani si přítomnosti Krista a Petra nevšimnou. Symbolizují lidi ponořené do hmotného světa a zdá se, že nejsou schopni vnímat přítomnost a existenci Boha a věcí duchovních. Naproti tomu zbývající tři celníci mají oči upřené na Krista a

Petra, kteří jako dva tajemní návštěvníci z minulosti vtrhli na scénu. I oni mají pohled upřený na výběrčí daní. Jen dva pohledy se ale navzájem střetávají: pohled Krista a celníka sedícího uprostřed. Ke střetu dochází v Kristově natažené ruce.

Nezdá se, že by gesta Kristovy ruky, Petrovy ruky a ruky výběrčího byla představena v trojici náhodou: Kristova ruka je rukou toho, kdo volá; Petrova ruka je rukou toho, kdo už byl povolán, a ruka výběrčího je rukou toho, kdo je povoláván... Plný údivu a zmatku přemýšlí, zda povolaným je on nebo jeho společník sedící po jeho pravici, na konci stolu.

A nakonec, ve skupině výběrčích jsou pouze dvě dobře viditelné a zvlášť osvětlené tváře. Nejvýraznější tvář má onen človíček s žlutočervenými šaty s bílou čepicí s peřím. Zdroj osvětlení nelze s jistotou určit. Dále je zřejmé, že světlo ozařující tvář

celníka sedícího uprostřed nepochází od Krista. Pochází z diagonálního paprsku světla, protože jeho tvář je doslova orámována projekcí horní a dolní částí tohoto paprsku, jehož původ nebo zdroj není vidět.

Lze tedy říci, že výběrčí daní uprostřed je právě Matouš. Jemný paprsek světla, který dopadá na jeho tvář, je symbolem milosti přicházející shůry, tedy od Boha Otce. Bůh Otec, který je na nebesích, světu nadřazený, ale k lidem blahosklonný, byl vždy považován za neviditelný, nevyčerpatelný a tajemný zdroj veškeré milosti. Neměnný a klidný tón paprsku světla vnášející do scény rovnováhu a harmonii, symbolizuje nadčasový původ toho, co předchází povolání, tedy volbu. Je to Bůh Otec, kdo vybírá.

Bodem splynutí měkkého paprsku světla, Kristova pohledu a ruky je opět tvář celníka uprostřed. Kristus,

sekundujíc Otcově vůli, uskutečňuje v čase věčné vyvolení a volá: *Bud' pochválen Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista, (...) vždyť v něm si nás vyvolil ještě před stvořením světa, abychom byli před ním svatí a neposkvrnění v lásce* (Ef 1,3-4).

Nyní zbývá jen čekat na svobodnou odpověď toho, kdo byl vyvolen a povolán. Ten, jehož pravá ruka se od peněz dosud nevzdálila. A to je přesně ten okamžik, který zvětšil Caravaggio.

A řekl mu: Pojď za mnou!

On vstal a šel za ním.

.....

Na závěr otázka a úvaha: Vedla umělce tvůrčí intuice k tomu, aby ve svém díle vylíčil moment Matoušova povolání, a to nejen mistrovským způsobem z hlediska estetického, ale

také s překvapivou teologickou hloubkou?..... Nevíme. Jisté je, že Vocazione di San Matteo se stále nachází v kapli Contarelli v kostele San Luigi dei Francesi pár kroků od římského náměstí Piazza Navona a vyvolává obdiv a údiv těch, kteří se na něj dívají. Jednoho detailu si však nelze nevšimnout: stůl na plátně vyobrazený a kolem něhož jsou shromážděni výběrčí daní, ponechává v rohu, kde nutně divák stojí, prázdné místo. Tato prázdnota je určitou výzvou pro diváka 16. století, 21. století i každého století, aby zanechal pasivní kontemplace a vstoupil na scénu jako další postava... a možná si i položil otázku, tu nejdůležitější otázku: otázku po svém vlastním povolání, proč a za jakým účelem jsem na tomto světě?

o. Alfonso García-Huidobro C.

pdf | dokument generován automaticky
z [https://opusdei.org/cs-cz/article/
komentar-k-obrazu-povolani-svateho-
matouse-od-caravaggia/](https://opusdei.org/cs-cz/article/komentar-k-obrazu-povolani-svateho-matouse-od-caravaggia/) (16.03.2026)